

Versos misògins llatins en arts poètiques medievals: el poema *Non est persona muliebris digna corona*

Mercè Puig Rodríguez-Escalona

Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

És un fet prou conegut que el corrent de renovació moral i dels costums impulsat per l'anomenada «reforma gregoriana» va afavorir l'aparició al llarg dels segles XI al XIII, una literatura misògina que recreà tot un seguit de tòpics, molts dels quals es troben ja a la literatura clàssica. Els motius més recurrents d'aquesta literatura, escrita sobretot en vers¹, esdevingueren molt aviat tòpics i, com a tals, transcendiren l'àmbit de les creacions literàries que els eren pròpies. Un exemple d'aquest fet el trobem en l'*ars poetica* que comença *Debemus cunctis proponere noscere montis*.

L'obra, redactada en prosa, se'ns ha conservat de forma anònima i sense cap títol en un sol manuscrit que data de finals del segle XII, l'*Audomarensis* 115². Està dedicada, principalment, a la manera de descriure presones tenint en compte la seva edat i condició social, i a la manera d'exposar els sentiments segons la seva diversitat. L'autor il·lustra la seva sumària explicació amb alguns exemples, el primer dels quals és un breu poema misògin que consta de 8 versos³ i que llegim al f. 97r-v⁴:

1. M'he ocupat àmpliament d'aquest tema en la meua tesi doctoral que, titulada *Poesia misògina en la Edat Mitjana llatina (s. XI-XIII)*, va ser llegida al maig de 1994 al Departament de Filologia Clàssica de la Universitat Autònoma de Barcelona.
2. Sobre el contingut del manuscrit, *vid.* RUBINGH-BOSSCHER, J.M.A. (ed.) (1987). *Peter Abelard. Carmen ad Astralabium. A critical edition.* Groningen, Rijksuniversiteit te Groningen, p. 33-40.
3. Dos dístics elegíacs lleonins amb rima disil·làbica seguits de quatre hexàmetres lleonins amb rima monosil·làbica a excepció del primer d'aquests, la rima del qual és disil·làbica. Els versos 6-8 són *versus rapportati* i, per tant, han de llegir-se: *Ore pandit probra, manu miscet venena*, etc. *Vid.* NORBERG, D. (1958). *Introduction à l'étude de la versification latine médiévale* (Acta universitatis Stockholmiensis. Studia Latina Stockholmiensia V), Stockholm, Almqvist & Wiksell, p. 60-61.
4. Aquest poema, juntament amb el tractat, fou transcrit per Ch. Fierville en descriure el manuscrit. *Vid.* FIERVILLE, Ch. (1884). «Notice et extraits des manuscrits de la Bibliothèque de Saint-Ormer, Nos. 115 et 710». *Notices et extraits des manuscrits latins de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques*, vol. 31, 1, París, p. 49-156, esp. 132-133. Notícies referents a aquest poema les trobem també a PASCAL, C. (1907). *Poesia latina medievale. Saggi e note critiche.* Catània, p. 154-155; MANIUS, M. (1931). *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, vol. 3, Munic, p. 761-762, esp. 762; FARAL, E. (1971). *Les arts poétiques du XIIe et du XIIIe siècle. Recherches et documents sur la technique littéraire du Moyen Age.* (Bibliothèque de l'École des Hautes Études 238), París, Honoré Champion, p. 47; *Petri Pictoris Carmina nec non Petri de Sancto Audemaro Librum de coloribus faciendis*, VAN ACKER, L. (ed.) (1972), (C.C., C.M. XXV), Turnhout, Brepols, p. LXXXI.

- Non est persona muliebris digna corona,
 Sexus quippe nocens et mala sola docens.
 Blanditiis nummum minimum poscit quasi summum;
 Blanditiis iuvenes decipit atque senes.
- 5 Femina lesa furit sed eam quotiens dolor urit,
 Ore, manu, mente, vultu, mucronibus, igne,
 Pandit, miscet, alit, demonstrat, perfodit, urit,
 Proba, venena, dolum, feritatem, pignora, tectum.

1. *Prov.* 12, 4: Mulier diligens corona est viro suo. // 2. mala sola ego male sona ms. *Fierville* male sana *Manitius*.

Certament, la inclusió d'un poema misògin en un tractat d'art poètica, com a exemple d'alguna explicació teòrica, no resulta un fet insòlit a l'època. Marbode de Rennes, en el seu manual sobre les figures de dicció, *De ornamentis verborum*, compost entre el 1067 i el 1096, exemplifica la definició de l'anomenada *repetitio* amb cinc versos, tres dels quals són proverbis misògins sobre la contraposició Eva/Maria:

Femina iustitiam produxit, femina culpam.
 Femina vitalem, dedit ortum, femina mortem.
 Femina peccavit, peccatum femina lavit⁵.

Igualment, cap al 1185, Mateu de Vendôme, en la seva *Ars versificatoria*, il·lustra, en dues ocasions, l'exposició amb versos d'atac a les dones: primer quan explica el *zeugma a superiori* on, *ut familiare exemplum, si agatur de re feminei sexus*, després de dos versos de lloança afegeix aquest díptic contra una dona en particular, Medea:

Feminei sexus faex est Medea, ruina
 Iustitiae, rerum dedecus, aegra lues⁶.

Més endavant, en ocupar-se de la *sidonoche (sic)*, exemplifica l'atribució d'una part al tot amb un díptic contra les dones, amb la qual cosa Mateu se'ns mostra coneixedor de la generalització a què recorren les obres misògines:

Femina suspirat ad crimina nata nocere,
 Fraude potens, semen initiale mali⁷.

5. *P.L.* 171, c. 1687. Vid. FARAL, E., op. cit., p. 50 i LEOTTA, R. (1988). «Il 'De ornamentis verborum' di Marbodo di Rennes». *Studi Medievali*, 3a sèrie, 29, p. 103-127.
6. Vid. FARAL, E., op. cit., p. 112, cap. 8; WALTHER, H. (1963-1967). *Carmina Medii Aevi Posterioris Latina*. Vol. 2: *Proverbia sententiaeque Latinitatis Medii Aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, núm. 9304.
7. Vid. FARAL, E., op. cit., p. 175, cap. 33; WALTHER, H., op. cit., núm. 9246.

Finalment, trobem un altre proverbi misògin en una obra d'aquest tipus, al *Documentum de modo et arte dictandi et versificandi* de Geoffroi de Vinsauf; quan comenta la determinació de l'adjectiu mitjançant un ablatiu, llegim:

Femina dulce suum vitio respergit amaro,
Plena malo, verbo dulcis, amara dolo⁸.

Els exemples que acabem de veure evidencien que l'aparició de versos misògins dins de l'*ars poetica* del manuscrit *Audomarensis* no és un fet aïllat, sinó que el seu anònim autor s'uneix a un corrent en voga. Alhora són una prova manifesta de la fortuna de què gaudí, en la literatura llatina medieval, la poesia misògina composta entre les acaballes del segle XI i els segles XII i XIII, puix que llur inclusió en aquests tipus de tractats només pot explicar-se pel seu alt grau de divulgació. Certament és habitual a l'hora de cercar exemples que il·lustrin una explicació teòrica recórrer a textos coneguts i familiars al lector. Aquesta condició la complien, sens dubte, les composicions de caràcter misògin que trobem arreu, sovint, fins i tot, en els espais en blanc sobrants dels folis o en les mateixes guardes dels còdexs com a *probationes pennae*.

8. Vid. FARAL, E., op. cit., p. 299, cap. 77; WALTHER, H., op. cit., núm. 9039.